

Храпач Г. С.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Національна могутність як чинник стійкості держави в умовах загострення міжнародної конфліктності

Резюме. У науковій праці розкрито окремі геополітичні закономірності розвитку держав у системі міжнародних відносин. Охарактеризовано національну могутність як чинник впливу на систему зовнішньополітичної (воєнно-політичної) безпеки держави в умовах кризових явищ.

Ключові слова: система міжнародних відносин; закони економічного розвитку; національна могутність.

Постановка проблеми: Стратегічно важливим завданням національної політики України є захист державного суверенітету та відновлення територіальної цілісності нашої держави в умовах російської агресії. Тому удосконалення існуючих і напрацювання нових форм та методів протидії загрозам національним інтересам України, підготовка ефективних механізмів захисту від експансіоністських стратегій більш вагомим геополітичним акторів повинно стати пріоритетом діяльності усіх суб'єктів забезпечення національної безпеки Української держави. Дану наукову проблематику досліджували вітчизняні науковці такі як: В. Горбулін, Г. Ситник, М. Шевченко, Д. Молодченко, В. Мандрагеля, В. Богданович, В. Смолянюк [2, 5, 7-9]. Разом з тим, наукових праць на зазначену тематику у контексті синтезу усіх компонентів державотворення і розвитку країни, що інтегровано формують національну могутність, а також здійснюють системно-комплексний вплив на забезпечення зовнішньополітичної безпеки на сьогодні обмаль.

Метою статті є: дослідження окремих закономірностей розвитку держави на світовій арені в умовах загострення міжнародної конфліктності; розкриття вагомості національної могутності держави у забезпеченні зовнішньополітичної і воєнно-політичної безпеки; визначення державотворчих, політичних, економічних, управлінських, безпекових, соціально-гуманітарних компонентів розвитку країни, що забезпечують достатній рівень національної могутності у вирії кризових явищ у системі міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне середовище доцільно розглядати як систему, що набуває розвитку завдяки

взаємодії між “протилежностями” її підсистем. Зазначеними підсистемами є держави світу, кожна із яких має власні національні цінності, інтереси та цілі. Держави намагаються всебічно забезпечити захист і просування даних життєво-важливих потреб національного розвитку в умовах міжнародної (передусім, капіталістичної) конкуренції. Рівень ефективності реалізації національних цілей вагомо залежить від показника рівня національної могутності держави[10].

Система міжнародних відносин - це певний характер “правил гри”, взаємодії між основними учасниками міжнародних відносин. Така система отримує особливу структуру для кожної геополітичного періоду. Зокрема, сучасна глобальна економічна криза збігається з невирішеною проблемою глобального політичного устрою світу, який після біполярного устрою, поки що так і не зміг трансформуватися в однополярну чи у багатополярну модель. Загалом, в історичному вимірі, подібні глобальні економічні кризові явища завжди співпадали з кризовими явищами геополітичних епох (на межах Вестфальської, Віденської, Версальської, Потсдамської, Біловезької тощо), що супроводжувалися затяжними війнами і конфліктами та призводили до зміни геополітичного балансу сил, як на глобальному, так і регіональному рівнях [4, с.631].

На світовому рівні, національні інтереси і цілі кожної із країн можуть бути як суперечливими відносно національних інтересів і цілей інших держав, так і сумісними (узгодженими) з іншими суб'єктами системи міжнародних відносин. Це й визначає співвідношення між ними, починаючи від їх тотожності (спільності) і завершуючи їх “антагоністичною” протилежністю.

Вбачається, що гармонійний (відносно стійкий, стабільний) стан міжнародної системи можливий за основних умов:

- збалансування національних інтересів і цілей країн (наприклад США, країни ЄС тощо);

- наявність відповідної системної геополітичної рівноваги сил між державами або їх союзними блоками.

У разі створення таких блокових утворень країни-союзники мають збалансовані (сумісні) національні інтереси та цілі, разом з тим, вони (у значній мірі) не співпадають з національними інтересами та цілями блоку геополітичних опонентів. Рівновага геополітичних сил формується завдяки співвідношенню колективної могутності геополітичних блоків. Вони урівноважують один-одного за принципом взаємності (балансу) загроз (наприклад, США та КНР; НАТО і ОДКБ). Блоковий варіант є більш масштабним у системі рівноваги сил, оскільки рівновага і стабільність у ній залежать від могутності блоків. Кожна з держав намагається гарантувати свою безпеку через участь у діяльності одного з альянсів, союзів, коаліцій [3, 7, 8].

Разом з тим, відсутність геополітичної рівноваги сил у системі міжнародних відносин, є також чинником для її розвитку. Причина в тому, що динамічна стійкість міжнародної системи чи процесу має відносний характер, оскільки геополітичний та гео економічний світ (зовнішнє середовище) змінюються. При виникненні міжнародних криз (геополітичних чи гео економічних) баланс інтересів держав стає крихким, так як нові реалії потребують переформатування відносин у зв'язку зі зміною геополітичних чи гео економічних "правил гри", а також зміни національних інтересів і цілей союзних країн. У вирії цих змін кожна держава намагається забезпечити перевагу над іншими країнами з метою реалізації власних національних інтересів і цілей. Одночасно, держави намагаються вжити усі можливі заходи щодо недопущення можливостей отримання іншими країнами міжнародної системи такої переваги над собою. Тому система міжнародних відносин є переважно ідеальним типом, еталонною моделлю рівноваги сил, що дає можливість підготуватися до подолання можливих криз чи переходу до нового збалансованого стійкого розвитку[1-2].

З позиції політико-економічного підходу, на сучасну міжнародну систему

мають значний вплив закони економічного розвитку:

- взаємозалежність зростання потреб та зменшення ресурсів;

- зростання продуктивності праці за рахунок технологічного прогресу способів виробництва.

Через дію *першого закону* виникає необхідність постійного розширення ринків збуту національних товарів і послуг та встановлення контролю над планетарними ресурсами. Зазначене провокує міжнародну конфліктність. *Другий закон* спонукає до науково-технологічного та інноваційного розвитку держав (суспільств) відкритого доступу (наприклад США, ЄС), сприяє їх швидкій адаптації до реалій економічного ринку, що стрімко розвивається. Разом з тим, цей закон впливає на поступове зростання розриву у розвитку між високорозвиненими країнами та відсталими державами в економічній, технологічній, інноваційній, воєнній, воєнно-технічній, інформаційно-комунікативній, політичній сферах. Зазначена нерівність призводить до гео економічного розколу світу на лідерів і аутсайдерів та вносить чинник дисбалансу у міжнародну систему[1, 6].

Крім того, суспільствам відкритого доступу (США, Канада, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Австралія тощо) характерна спільність стратегічних зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних цілей, що пов'язано з інтеграційними процесами глобалізації у політичній, економічній, військовій, безпековій, гуманітарній, соціальній, інформаційній сферах. У свою чергу, більшість регіональних держав є залежними від геополітичних світових центрів (США, КНР, країни ЄС, РФ) системи міжнародних відносин. Регіональні держави вимушені поступатися своїм національним суверенітетом фінансово-економічній експансії провідних держав світу задля забезпечення національної стабільності, безпеки і розвитку у вирії глобальних протистоянь. Даний чинник спричиняє геополітичне об'єднання регіональних держав навколо зазначених країн-сателітів, а також формування спільної зовнішньої політики з ними за принципом "єдиного фронту" у відстоюванні колективних інтересів на міжнародній арені. Але, при цьому розподіл суспільних (чи планетарних) благ від такого зовнішньополітичного підходу є різним і не завжди справедливим, а також вагомо залежить від співвідношення рівнів

національної могутності кожного із членів союзу[6].

Національна могутність - це кількісний показник сил і ресурсів держави, які можна застосовувати у відносинах з іншими суб'єктами міжнародних відносин; сукупність існуючих у держави матеріальних та духовних можливостей, які використовуються для досягнення геополітичних, гео економічних чи геостратегічних (воєнно-політичних) національних цілей. Сучасні наукові підходи, що ґрунтуються на засадах постіндустріального світосприйняття, комбінують її як поєднання потенціалів (можливостей) - політичного, економічного, соціального, духовного, військового, а також факторів, без урахування яких аналіз будь-якого протистояння неможливий - демографічного, географічного, організаційного, управлінського та інших. Загалом, оцінка зміни показників могутності держави здійснюється на основі дев'яти основних параметрів: управління; територія; природні ресурси; населення; економіка; культура і релігія; наука і освіта; армія (збройні сили, внутрішні війська тощо); зовнішня політика (геополітичне середовище) [5, 9].

З урахуванням викладеного здійснено спробу провести синтез усіх державотворчих, політичних, економічних, управлінських, безпекових, військових, соціально-гуманітарних компонентів розвитку країни, що інтегрально формують національну могутність. Під час дослідження застосовано метод декомпозиції страт (рівнів) функціонування “держави-суспільства-людини” за яких забезпечується захист їх життєво-важливих потреб. У ході дослідницької роботи компоненти, що інтегрально формують національну могутність були класифіковані наступним чином.

На духовно-ціннісному рівні – духовні цінності нації; соборність; знання; історичний досвід; релігія; традиції, національна культура.

На національному рівні – національні цінності та інтереси; національна ідеологія; самоідентичність народу (нації) та його консолідованість навколо національних цінностей та інтересів; зрілість та легітимність національної правлячої еліти; баланс глобальних, національних та корпоративних інтересів.

На стратегічному рівні - стратегічне управління (його складові - стратегічні аналіз, прогнозування та планування) у сферах

сталого розвитку, відстоювання національних інтересів та забезпечення національної безпеки; баланс креативної і адаптивної складових у національному стратегуванні відносно змін зовнішнього середовища; здатність влади до інтеграції процесів реалізації стратегічного мислення, зокрема, щодо організації, консолідації і координації об'єктів стратегічного управління на досягнення стратегічних цілей; стратегічна культура.

На політичному рівні - узгодженість інтересів усіх соціальних груп; збалансованість політичної системи; політична культура та свідомість у суспільстві; рівень забезпечення соціальної справедливості.

На державно-управлінському рівні - організаційно-управлінська культура у системі державних і суспільних відносин; баланс національних цілей і ресурсних можливостей держави; комунікативні зв'язки між владою та громадянським суспільством.

На безпековому рівні – система національної безпеки та її забезпечення; безпека державного і публічного управління; баланс політичної і економічної безпеки; воєнна могутність країни та її спецслужб; стійкість до деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз; здатність влади до партиципаторної консолідації нації на вирішення завдань щодо відстоювання національних інтересів та забезпечення національної безпеки.

На міжнародному рівні – національна присутність за кордоном (дипломатична, політична, економічна, військова, інформаційна, гуманітарна, культурна, ідеологічна, науково-технологічна тощо) та рівень домінування на міжнародній арені щодо відстоювання національних інтересів при одночасному забезпеченні балансу системи міжнародних відносин; здатність нав'язування своєї національної волі (насамперед, шляхом “м'якої сили”) іншим державам; здатність здійснювати вплив на функціонування міжнародних компонентів глобального світу (ООН, МВФ, ТНК, воєнно-політичні блоки, міждержавні союзи, фінансово-банківські системи, інформаційно-комунікативні мережі, міжнародні політичні рухи тощо), а також на формування світоглядних трендів щодо майбутнього розвитку людства.

На соціально-гуманітарному рівні - здоров'я нації; демографія; добробут; освіта; просвітницька діяльність; виховання тощо.

На науково-прогресивному рівні – наука; новітні технології та інновації.

На інформаційному рівні - інформаційні комунікації, засоби масової інформації, як у середині держави так і на міжнародному рівні, їх консолідація навколо завдань щодо відстоювання національних інтересів та забезпечення національної безпеки.

На фінансово-економічному рівні - економіка, фінанси, ресурси; виробнича та фінансово-банківська інфраструктура як у середині держави, так і на міжнародній арені; рівень контролю за планетарними ресурсами та риками збуту товарів і послуг[5, 9].

Висновки.

1. У науковій праці розкрито важливість чинника національної могутності держави для забезпечення національної безпеки. Досліджені державотворчі, політичні, економічні, управлінські, безпекові, військові, соціально-гуманітарні компоненти розвитку країни, що інтегрально формують національну могутність.

2. Вбачається, що удосконалення системи зовнішньополітичної (воєнно-політичної) безпеки України потребує впровадження комплементарних підходів до розвитку національної могутності на основі якісного стратегічного управління. Зазначена комплементарна модель повинна представляти собою єдиний комплексний державно-управлінський механізм, підсистеми якого органічно взаємопов'язані, взаємодоповнені, об'єднанні єдиним стратегічним задумом і алгоритмом функціонування. Її стратегічна місія повинна бути зорієнтована на підвищення рівня національної могутності України через інтегральний розвиток її вищезазначених компонентів. У контексті зовнішньополітичної (воєнно-політичної) безпеки нашої держави, головними завданнями такого державно-управлінського механізму повинно бути підвищення рівня ефективності процесу забезпечення - вигідного для України впливу на міжнародну і воєнно-політичну обстановку, просування та захисту національних інтересів на світовій арені; стратегічної стабільності та реалізації стратегії стримування зовнішніх геополітичних (воєнно-політичних) опонентів; балансу регіональної рівноваги сил (або його зміни на користь України) у районах, що мають ключове значення для забезпечення національної безпеки і сталого розвитку нашої держави.

3. Розкрито окремі особливості розвитку системи міжнародних відносин в умовах геополітичних криз та їх вплив на

зовнішньополітичну безпеку держави. Встановлено, що стале зростання рівня національної могутності держави забезпечує перевагу над іншими країнами та підвищує рівень ефективності реалізації власних національних інтересів і цілей. При цьому, більш могутні держави намагаються вжити усі можливі заходи для збереження даної переваги над іншими суб'єктами (опонентами) системи міжнародних відносин, у т.ч. шляхом вжиття всебічних заходів щодо послаблення своїх міжнародних опонентів, насамперед, у геополітичній, геоekonomічній, геостратегічній (воєнно-політичній) сферах. У свою чергу, стратегія "союзництва" (тобто, практика реалізації зовнішньої політики держави у єдиному стратегічному задумі з іншими суб'єктами системи міжнародних відносин) вагомо підвищує ефективність досягнення стратегічних національних цілей. Разом з тим, зазначене можливе лише за умови збалансування і узгодженості національних інтересів та цілей усіх союзних держав. При цьому, розподіл суспільних (чи планетарних) благ від такого зовнішньополітичного підходу є різним і не завжди справедливим та істотно залежить від співвідношення рівнів національної могутності членів союзного блоку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бзежинский З. Великая шахматная доска: господство Америки и его геостратегические императивы)/ книга – 1997 г. / перевод О. Ю. Уральский//перездат - М.: Междунар. отношения, 1998. ISBN 5-7133-0967-3 http://hists.narod.ru/doc/new/knigi/Brzezinski_Velikaj_a_shachmatnaja_doska.pdf
2. Воротнюк М. О.: Особливості міжнародних конфліктів постбіполярного періоду// Національний інститут проблем міжнародної безпеки// стаття// електронний ресурс - журнал "Стратегічна панорама" – 4 випуск 2009 р. Режим доступу: <http://www.niisp.org.ua/default3.php>
3. Горбулін В. П.: Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін А. Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
4. Ковбасюк Ю. В.: Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. державного управління при Президентові України – К. : НАДУ, 2011. Т. 7 : Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / – 2011. – 764 с.
5. Молоченко Д. Р. Евклідова відстань як інтегральний показник могутності держави/ стаття – 2015 р./ НТУУ "Київський політехнічний інститут ім. І.Сикорського" / Режим

- доступу: <http://is.ipt.kpi.ua/wp-content/uploads/sites/4/2015/06/15.Molochenko.pdf>
6. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / пер. англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. М.: Изд. Института Гайдара, 2011. - 480 с.
  7. Ситник Г. П. Геополітичний аналіз та прогнозування : навч. посіб. / авт. кол. : Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук, М. М. Шевченко ; за заг. ред. Г. П. Ситника. – К. : НАДУ, 2014. – Ч. 1. – 180 с.
  8. Ситник Г. П. Вплив глобалізації на воєнну сферу та принципові особливості сучасних воєнних конфліктів/стаття/ Електронний ресурс Академія національної безпеки / Режим доступу: <http://nationalecurity.org.ua/2016/07/06/vpli-v-globalizacii-na-voehnnu-sferu-ta-principovi-osoblivosti-suchasnikh-voehnnikh-konfliktiv/>
  9. Ситник Г. П.: Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України : навч. посіб. : Ч. 2 / В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля та ін. - К. : НАДУ, 2012. - 44 с.
  10. Щерба С. П. Філософія: підручник/ О. А. Заглада - [5-е вид.] - К.: Кондор, 2011-548 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2017

Храпач Г. С.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Национальная мощь как фактор устойчивости государства в условиях обострения международной конфликтности

Резюме. В научной работе раскрыты отдельные геополитические закономерности развития государств в системе международных отношений. Охарактеризована национальная мощь как фактор влияния на систему внешнеполитической (военно-политической) безопасности государства в условиях кризисных явлений.

Ключевые слова: система международных отношений; законы экономического развития; национальная мощь.

A. Hrapach

Center for Military and Strategic Studies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyhovsky, Kyiv

National Power as a Factor of State Stability in Conditions of Aggravation of International Conflict

Resume. In the scientific work, certain geopolitical laws of the development of states in the system of international relations are revealed. The national power is described as a factor of influence on the system of foreign political (military-political) security of the state in the conditions of crisis phenomena.

Keywords: system of international relations; laws of economic development; national power.